

TMK m. 175 Hükümünün Yoksulluk Nafakasının Süresine İlişkin Yaklaşımının Hukuki Yorum Yöntemleri Çerçevesinde Tahlili^(*)

Analysis of the Approach of TCC Art. 175 Regarding the Duration of Poverty Alimony in the Framework of Legal Interpretation Methods

Sinan Sami AKKURT

Doçent Doktor

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Medeni Hukuk Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

*Yoksulluk Nafakası,
Boşanma Nafakası,
Kanunların Yorumu,
Yorum Yöntemleri,
Süresiz Nafaka
Meselesi.*

Öz

Yoksulluk (boşanma) nafakasına “süresiz” olarak hükmedilebilmesinin yürürlükteki mevzuat (özellikle TMK m. 175) çerçevesinde prensip itibarıyla mümkün olması, özellikle politika yapıcılarının söz konusu mevzuatı çeşitli dönemlerde (belirli aralıklarla) gündeme taşımalarına ve bundan hukuki durumları etkilenmekte olan kişilere değişiklik veya ilga vaatlerinde bulunmalarına yol açmaktadır. Elbette ilgili mevzuatın, özellikle hakkaniyet bakımından, çeşitli yönleriyle tartışılması mümkün ve doğaldır. Ancak söz konusu mevzuatın (kimi yaklaşımlara göre) “hakkaniyete aykırı” neticelerinin tamamen veya kısmen bertaraf edilebilmesi için mutlaka ilgası ya da değiştirilmesi mi gerekmektedir? Yoksa adı geçen (yürürlükteki) mevzuatın mevcut hâliyle ve fakat somut olay adaletinin tesisine elverişli yöntemlerle yorumlanarak, herhangi bir mevzuat değişikliğine gerek bulunmaksızın dahi hakkaniyete daha uygun neticeler alınabilmesi mümkün müdür? Çalışmada konuya ilişkin (özellikle) TMK m. 175 hükmü “hukuki yorum yöntemleri” merceği altında incelenerek herhangi bir değişikliğin veya ilganın toplumsal, siyasal ve/veya hukuki tartışmalara çare olup olmayacağı, başka deyişle böyle bir değişikliğin “hakkaniyet tesisi bakımından” şart ve/veya gerekli olup olmayacağı hususunda kanaat getirilmeye gayret edilmiştir.

Keywords

*Poverty Alimony,
Divorce Alimony,
Interpretation of Laws,
Interpretation
Methods,
Indefinite Alimony
Issue.*

Abstract

The fact that it is possible within the framework of the current legislation (especially TCC Art. 175) to rule on poverty (divorce) alimony “indefinitely” causes policy makers to bring the legislation that allows this to the agenda at various times and to make promises to change the law to those whose legal situations are affected. Of course, it is possible to discuss various aspects of the relevant legislation, especially in terms of equity. However, should the “unfair” results of the legislation in question be abolished or amended in order to be completely or partially eliminated? Or is it possible to obtain more equitable results, even without the need for any legislative amendment, by interpreting the aforementioned (current) legislation in its current state, but with methods suitable for the establishment of concrete case justice? In this study, especially the provision of TCC Art. 175 was examined in terms of “legal interpretation methods” and it was evaluated whether any law amendment or abolition would be a remedy for social, political and legal debates in terms of equity; in other words, it has been argued that such a change in law would be necessary or unnecessary “in terms of establishing equity”.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.
Gönderim Tarihi: 21.08.2023, Kabul Tarihi: 21.09.2023.

I. GİRİŞ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yoksulluk nafakasının süresine ilişkin esası belirleyen 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu (TMK) m. 175 hükmü “hukuki yorum yöntemleri” merceği altında incelenerek anılan hükümde yapılacak herhangi bir değişikliğin veya hükmün tümüyle ilgasının hakkaniyet bakımından gerçekleştirilegelen toplumsal, siyasal ve/veya hukuki tartışmalara çare olup olmayacağı; başka deyişle nafakanın süresine ilişkin TMK m. 175 hükmünün ilgasının veya değiştirilmesinin “hakkaniyet tesisi bakımından” şart ve/veya gerekli olup olmayacağı hususunda araştırmanın derinleştirilebilmesi için, öncelikle “yoksulluk nafakası” ile hukukta “yorum” kurumuna, “yorum türleri”ne ve “yorum yöntemleri”ne ilişkin genel esasların kısaca ortaya koyulması/hatırlatılması ve araştırmanın bu temeller üzerinde genişletilmesine gayret edilmesi isabetli görülmektedir. Bu nedenle bu (üst) başlık altında yoksulluk nafakasına, yorum kurumuna, türlerine ve özellikle yöntemlerine ilişkin (konuyu ilgilendiren) bazı esaslar genel hatlarıyla ortaya koyulacak/hatırlatılacak, sonrasında ise TMK m. 175 hükmünün yoksulluk nafakasının süresine ilişkin olarak çeşitli dönemlerde gündeme getiregeldiği toplumsal, siyasal ve hukuki kaygıların/tartışmaların, mutlaka anılan hükmün ilgası veya değiştirilmesi yoluna gidilmeksizin yalnızca “yorum” kurumunun işletilmesiyle giderilmesinin mümkün olup olmadığı hususunda kanaat getirilmeye gayret edilecektir. Ancak belirtilmelidir ki yoksulluk nafakasına ilişkin, çalışma konusuyla doğrudan ilgili olmayan ve hemen her ders kitabında bulunabilen (örneğin yoksulluk nafakasının şartları gibi) temel hususlara ilişkin açıklamalara uzun uzadıya yer verilmesinden özellikle kaçınılacaktır.

A. Yoksulluk Nafakası Hakkında Kavramsal Çerçeve

TMK m. 185 vd. hükümleri, “Evliliğin Genel Hükümleri” bölüm başlığı altında eşlerin karşılıklı yükümlülüklerini (de) düzenlemektedir. Buna göre eşlere, aralarındaki evlilik birliği devam ettikçe birbirlerine ve çocuklara karşı çeşitli bakım, yardımlaşma ve dayanışma yükümlülükleri getirilmiştir. Bu yükümlülüklerin kaynağı esasında evlilik birliğinin mevcudiyeti ve devamıdır. Yani eşlerin birbirlerine karşı evlilik birliğinin genel hükümlerinden kaynaklanan bu yükümlülükleri, kural olarak, aralarındaki evlilik birliği devam ettikçe cereyan eder/etmelidir. Dolayısıyla evlilik birliği sona erdiğinde, tıpkı aralarındaki sadakat yükümlülüğünün sona ermesinde olduğu gibi, eşlerin birbirlerine karşı yardımlaşma ve dayanışma yükümlülüklerinin de sona ermesi gerektiği düşünülebilir. Oysa TMK m. 175, aralarındaki evlilik birliğinin sona ermesi nedeniyle yoksulluğa düşecek olan tarafın¹ diğer taraftan geçimi için belirli şartlarla “süresiz olarak nafaka isteyebileceği”ni ihdas etmektedir².

Anayasa Mahkemesi tarafından da evlilik birliğinde eşler arasında cereyan eden yardımlaşma ve dayanışma yükümlülüğünün, aralarındaki evlilik birliğinin sona ermesinden sonra da “kısmen devamı” niteliğinde görülen bu nafakanın (yoksulluk nafakasının) özünde, “ahlâki değerler ve sosyal yardımlaşma düşüncesi”nin yer aldığı ifade edilmekte; söz konusu Karar’ın “Karşı Oy Yazısı”nda ise “... yoksulluk nafakasının süresiz uygulanmasının nedeni ahlaki ve sosyal gerekçelerle açıklanamaz.” denilmektedir³.

Esasında yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilebilmesinin gerekçesi tam olarak “sosyal gerekçeler”le açıklanabilir. Ancak bu “sosyal gerekçeler”, Karar’da belirtildiği gibi, “sosyal yardımlaşma düşüncesi” olarak ifade ve tavsif edilmemelidir. Zira evlilik birliğinden kaynaklanan yardımlaşma ve dayanışma yükümlülüğü dahi “sosyal yardımlaşma” temeline dayanmazken nasıl olur da sona eren bir evliliğin taraflarının birbirlerine karşı “sosyal yardımlaşma yükümlülüğü” bulunduğu

¹ Nafaka hukuku anlamında “yoksulluk” kavramı ve özellikle “kadın yoksulluğu” hakkında detaylı bir inceleme için bkz. BOZKURT, Fatma Duygu: “Yoksulluk Nafakasını İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Yeniden Düşünmek”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 12, Sayı 2, s. 566-584.

² Yoksulluk nafakası ve şartları hakkında detaylı bilgi için genel olarak bkz. KALENDER, Ahmet: *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası (Yoksulluk Nafakası)*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021; DEMİR, Mecit: *Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018; AKBULUT, Merve Bilge: *Türk Medeni Kanunu Kapsamında Yoksulluk Nafakası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

³ AYM, T. 17.05.2012, E. 2011/136, K. 2012/72 (31.12.2018 tarihli 28335 sayılı Resmî Gazete).

kabul edilebilir? Kaldı ki sosyal yardımlaşma yükümlülüğü temeline dayanan nafaka türü TMK m. 364 vd. hükümlerinde “yardım nafakası” olarak ihdas edilmiştir. Anılan hükümde birbirlerine sosyal yardımda bulunma yükümlülüğü bulunan kimseler; üst-soy, alt-soy ve kardeşler olarak öngörülmüştür. Eşler birbirlerine karşı bu anlamda “sosyal yardımlaşma” yükümlülüğü altında değildirler. Hele ki boşanan (aralarındaki evlilik birliği boşanmayla sona eren) kimseler, birbirlerine karşı *evleviyette* “sosyal yardımlaşma” yükümlülüğü altında kabul edilmemelidirler⁴. Ancak her ne kadar eşlerin boşandıktan sonra birbirlerine karşı kanun veya mahkeme kararı gereği yapacakları yardımların veya ne nam adı altında olursa olsun ödemelerin “sosyal yardımlaşma” düşüncesinden kaynaklandığından bahsetmek isabetsiz olsa da bu tür yardım ve/veya ödemelerin Alman hukuku menşei “evlilik sonrası dayanışma (*nacheheliche Solidarität*)” düşüncesi ile izah edilmesi daha uygun olabilir⁵.

Öte yandan Türk hukukunda yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilebilmesine cevaz verilmesinin altında yatan asıl “sosyal gerekçeler”in, “toplumun sosyal yapısının gerekleri” olarak ifade ve tavsif edilmesi daha isabetli görülmektedir. Nitekim özellikle kırsalda yaşayan ve/veya bazı muhafazakâr toplum kesimlerinin sosyal yapısı gereği, evli kadınların (eşlerin) çalışarak kendi maddi gereksinimlerini karşılayacak imkânlar kavuşmasına yaygın şekilde cevaz verilmeyegeldiği aşikârdır. Hâl böyle olunca günümüzde dahi pek çok kadın evlenmek ya da çalışmak arasında bir tercih yapmak zorunda kalmakta, evlenmeyi tercih edenlerin ise çalışmadıkları/çalıştırılmadıkları süre zarfında kendi geçimlerini öz kaynaklarıyla sağlayacak veya birikim yapmalarına vesile olacak imkânlardan mahrum kalmaları sonucu doğmaktadır. Dolayısıyla kocası veya karısı cevaz vermediği için yıllarca çalış(a)mayan bir kadının/erkeğin, boşandıktan sonra kendi maddi gereksinimlerini kolayca sağlayabilmesini beklemenin yol açacağı hakkaniyetsiz durumun, yoksulluk nafakasına ve bunun “süresizliğine” ilişkin hukuk politikasında da asıl belirleyici sebep olduğu düşünülmektedir⁶.

Beri yandan yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilebilmesinin, diğer taraf (nafaka borçlusu) açısından da hakkaniyetsiz sonuçlar doğurabilmesi mümkündür. Örneğin fiilen hiç gerçekleşmemiş veya çok kısa sürmüş evliliklerin boşanma ile sona ermesinde, boşanmada daha ağır kusurlu olan tarafın sırf bu nedenle süresiz olarak nafaka ödeme borcu altına sokulabilmesinde durum böyledir. Öyle ki yukarıda da belirtildiği üzere yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilebilmesine cevaz veren hukuk politikasının asıl varlık sebebi, kocası ya da karısı cevaz vermediği için yıllarca çalışmayıp kendi olağan geçimini sağlayacak imkânlardan mahrum kalan eşin boşandıktan sonra geçimini sağlayamaz hâlde bırakılmaması düşüncesidir. Oysa bunu bir “fırsat” olarak gören kimi kötüniyetli kişiler, varyetli biriyle evlenip boşanarak yoksulluk nafakasını bir zenginleşme aracı olarak kullanabilmektedir. En iyimser yönüyle dahi süresiz yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısını kendi geçimini sağlamak için çaba göstermemeye motive edebilmektedir.

Yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedildiği durumlarda taraflar arasındaki hukuki çatışmalar boşanma neticesinde dahi sona ermemekte, özellikle süresiz nafaka borçlusu hayatının geri kalan döneminde sürekli diğer tarafın özel yaşamını takip etmekte, dolayısıyla taraflar nafakanın arttırılması, azaltılması, kaldırılması gibi taleplerle sürekli hukuki bir muhataplık veya çatışma riski altında bulunmaktadırlar.

⁴ Ancak her ne kadar eşlerin boşandıktan sonra birbirlerine karşı kanun veya mahkeme kararı gereği yapacakları yardımların “sosyal yardımlaşma” düşüncesinden kaynaklandığından bahsetmek isabetsiz olsa da bu tür yardımların Alman hukukundaki “evlilik sonrası dayanışma (*nacheheliche Solidarität*)” kurumu ile izah edilmesi teknik olarak mümkün ve daha isabetli görülmektedir.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. JOHANNSEN, Kurt H. / HENRICH, Dieter / ALTHAMMER, Christoph (Hrsg.): *Kommentar Familienrecht, Scheidung - Unterhalt - Verfahren*, 7. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2020, s. 482; WESTERMANN, Harm P. / GRUNEWALD, Barbara / MAIER-REIMER, Georg (Hrsg.): *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*, 17. Baskı, Dr. Otto Schmidt Verlag, Köln, 2023, s. 4679; RONKE, Maximilian: *Handkommentar zum BGB*, 6. Baskı, München, 1977, N. 1565; VOGEL, Hans-Jochen: “Das 1. Gesetz zur Reform des Ehe- und Familienrechts vom 14. Juni 1976”, *FamRZ*, 1976, s. 484; SCHWAB, Dieter: “Das Recht der Ehescheidung nach dem 1. EheRG: Die Scheidungsgründe”, *FamRZ*, 1976, s. 493.

⁶ Oysa TMK m. 175’in madde gerekçesinde, böylesine tartışmalı yönleri bulunan hükmün ihdas edilme amacına dair en ufak bir açıklama bulunmuyor olması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Yine bazı süresiz nafaka alacaklılarının, kendilerine ödenmekte olan yoksulluk nafakasının kaldırılmaması (günlük tabirle “kesilmemesi”) için gayri resmî birliktelikler yaşadıkları hâlde bunları evliliğe dönüştürmedikleri vakidir. Böyle farazyelerin süresiz nafaka borçlusu eski eşler bakımından, nafakanın mali yükü dışında manevi yüklere de gebe olabileceği unutulmamalıdır. Fakat bu konuya nafaka alacaklısı açısından bakıldığında karşı taraf, nafaka borçlusunun süresiz nafaka yükümlülüğünden kurtulmak amacıyla nafaka alacaklısının haysiyetsiz hayat sürdüğü, evlenmeden fiili birliktelik sürdürdüğü gibi ithamlarıyla karşılaşması da onun manevi bütünlüğünü zedeleme riski taşımaktadır.

TMK m. 175 hükmü esasen mehz İsviçre Medenî Kanunu’nun 26.06.1998 tarihli Federal Kanun ile 01.01.2000 tarihi itibarıyla değişikliğe uğrayan eski 152. maddesine tekabül etmektedir. İsviçre Medenî Kanunu’nun konuyla ilgili yeni düzenlemeleri (ZGB Art. 125), TMK m. 175 düzenlemesinden oldukça farklıdır. Öyle ki mehz Kanun’un 125’inci maddesine göre boşanan taraflardan birinden kendi olağan gereksinimlerini karşılamaının beklenmesi makul görünmüyorsa, ona yaşlılık aylığı bağlanması da dâhil olmak üzere, hakkaniyete uygun bir nafaka (katkı payı) ödenmesi kararlaştırılabilmektedir (f. I)⁷. Ancak nafakaya (katkı payına) hükmedilip hükmedilmeyeceği, hükmedilecekse ne miktarda ve ne süreyle ödenmesi gerektiği belirlenirken “eşlerin evlilik sırasındaki görev dağılımları”, “evliliğin süresi”, “eşlerin evlilik sırasındaki sosyal statüleri”, “eşlerin yaş ve sağlık durumları”, “eşlerin gelir ve varlıkları”, “eşler tarafından sağlanacak çocuk bakımının kapsamı ve süresi”, “eşlerin mesleki eğitimleri ve istihdam beklentileri ile nafaka alacaklısının mesleki entegrasyonu için gereken harcamalar” ile “kazanılmış hakların bölünmesinin olası sonuçları dâhil olmak üzere federal yaşlılık ve ölüm sigortasından ve mesleki veya diğer özel veya devlet emekli maaşlarından sağlanan haklar” göz önünde bulundurulur (f. II)⁸.

Görüldüğü gibi mehz İsviçre Medenî Kanunu, TMK’nın yürürlükteki düzenlemesine (m. 175) kaynak teşkil eden ilgili hükmünde (m. 152), yoksulluk (boşanma) nafakası hakkında tartışmaya gebe olan pek çok hususu detaylı olarak düzenlediği bir değişikliğe gitmiş ve boşanan eşler bakımından “kişisel sorumluluk esası”nı benimsemiştir⁹. Buna göre İsviçre hukukunda boşanan eşlerin kendi geçimlerinden kişisel sorumlulukları (*Eigenverantwortlichkeit*) kural, evlilik sonrası dayanışma esası

⁷ ZGB Art. 125/I: “*Ist einem Ehegatten nicht zuzumuten, dass er für den ihm gebührenden Unterhalt unter Einschluss einer angemessenen Altersvorsorge selbst aufkommt, so hat ihm der andere einen angemessenen Beitrag zu leisten.*”

⁸ ZGB Art. 125/II: “*Beim Entscheid, ob ein Beitrag zu leisten sei und gegebenenfalls in welcher Höhe und wie lange, sind insbesondere zu berücksichtigen: 1. die Aufgabenteilung während der Ehe; 2. die Dauer der Ehe; 3. die Lebensstellung während der Ehe; 4. das Alter und die Gesundheit der Ehegatten; 5. Einkommen und Vermögen der Ehegatten; 6. der Umfang und die Dauer der von den Ehegatten noch zu leistenden Betreuung der Kinder; 7. die berufliche Ausbildung und die Erwerbsaussichten der Ehegatten sowie der mutmassliche Aufwand für die berufliche Eingliederung der anspruchsberechtigten Person; 8. die Anwartschaften aus der eidgenössischen Alters- und Hinterlassenenversicherung und aus der beruflichen oder einer anderen privaten oder staatlichen Vorsorge einschliesslich des voraussichtlichen Ergebnisses der Teilung der Austrittsleistungen.*”

⁹ Kistaslar hakkında ve sair ayrıntılı bilgi için genel olarak bkz. TUOR, Peter / SCHNYDER, Bernhard / JUNGO, Alexandra (Hrsg.): *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, 14. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2015, § 24, N. 48 vd.; GLOOR, Urs / SPYCHER, Annette: “Art. 125”, HONSELL, Heinrich / VOGT, Nedim Peter / GEISER, Thomas (Hrsg.): *Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, 4. Baskı, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010, N. 12; FREIBURGHANUS, Dieter: “Art. 125”, BREITSCHMID, Peter / RUMO-JUNGO, Alexandra (Hrsg.): *Personen- und Familienrecht inkl. Kindes- und Erwachsenenschutzrecht* Art. 1-456 ZGB, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2012, N. 1 vd.; SCHWENZER, Ingeborg / BÜCHLER, Andrea: “Art. 125”, SCHWENZER, Ingeborg / FANKHAUSER, Roland (Hrsg.): *Fam Kommentar, Scheidung Band I: ZGB*, 3. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2017, N. 55; SCHWANDER, Ivo: “Art. 125”, KREN-KOSTKIEWICZ, Jolanta / NOBEL, Peter / SCHWANDER, Ivo / WOLF, Stephan (Hrsg.): *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, 2. Baskı, Orell Füssli Juristische Medien, Zürich, 2011, N. 1 vd.; SUTTER, Thomas / FREIBURGHANUS, Dieter: *Kommentar zum neuen Scheidungsrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 1999, Art. 125, N. 1 vd. Alman hukukunda da cari olan (BGB § 1569) benzer yaklaşım için genel olarak bkz. WENDL, Philipp / DOSE, Hans-Joachim / BÖMELBURG, Regina: *Das Unterhaltsrecht in der familienrichterlichen Praxis*, 10. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2019, N. 354 vd.; FRIEDERICI, Peter / UNGER, Elisabeth: “§ 5 Grundsätzliche Fragen des Unterhalts”, SCHNITZLER, Klaus (Hrsg.): *Münchener Anwaltshandbuch Familienrecht*, 5. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2020; BÜCHLER, Andrea / CLAUSEN, Sandro: “Die Eigenversorgungskapazität im Recht des nahehelichen Unterhalts: Theorie und Rechtsprechung”, (Hrsg.) SCHWENZER, Ingeborg / BÜCHLER, Andrea / COTTIER, Michelle: *Die Praxis des Familienrechts FamPra.ch, S. 1*, Stämpfli Verlag, Bern, 2015, s. 28; BURCOĞLU, Haluk: “Alman Hukukunda Yeni Boşanma Sistemi ve Bu Sistem Işığında Türk Boşanma Hukukuna İlişkin Bazı Öneriler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1983, Cilt 48, Sayı 1-4, s. 113 vd.; ARKAN-SERİM, Azra: “Yoksulluk Nafakası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2007, Cilt 65, Sayı 1, s. 287 vd. Kıta Avrupası sistemlerinde etkili olan “kişisel sorumluluk esası (*Eigenverantwortlichkeit*)” Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde “clean break (kesin/temiz ayrılık) ilkesi” olarak karşılık bulmaktadır. Ayrıntılı inceleme için bkz. KOCABAŞ, Gediz: “Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırları Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasının Belirleyici Ölçütler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuki Araştırmalar Dergisi*, 2013, Cilt 19, Sayı 1, s. 368 vd.

(*Das Prinzip der nachhehlichen Solidarität*) istisnadır¹⁰. Acaba TMK bakımından da benzer bir değişiklik gerekli görülmeli midir, yoksa hukuki “yorum (tefsir)” kurumu işletilerek mehz Kanun’un mer’i 125’inci maddesiyle erişilmesi amaçlanan neticelere erişilebilmesi mümkün müdür? Aşağıda öncelikle “yorum” kurumuna ilişkin kavramsal çerçeve ortaya koyulacak, sonrasında bu sorunun cevabı aranacaktır.

B. Genel Olarak Yorum Kurumu, Türleri ve Yöntemleri Hakkında Kavramsal Çerçeve

TMK m. 1/I uyarınca “*Kanun, sözüyle ve özüyle değındığı bütün konularda uygulanır*”. Bu doğrultuda “yorum (tefsir)”, en yalın anlatımla kanun hükümlerinin *özünü* teşkil eden anlamın ortaya çıkarılması faaliyetidir¹¹. Nitekim soyut kanun hükümlerinin somut olaylara TMK m. 1’in emri doğrultusunda *özleri itibarıyla* uygulanabilmeleri için bunların öncelikle gerçek anlamlarının, yani *özlerinin* ortaya çıkarılması gerekir.

Hukuk metodolojisinde en üst düzeyde anlamaya ve soyut kavramları açıklığa kavuşturmaya (somutlaştırmaya) ilişkin entelektüel bir faaliyet olarak tasvir edilen¹² “yorum” neticesinde ilgili hükmün aynen uygulanması, anlamının genişletilerek uygulanması veya daraltılarak uygulanması söz konusu olur. Buna göre yapılan ayırım çerçevesinde *yorum türleri* “hükmün aynen uygulanması”, “genişletici yorum” ve “daraltıcı yorum” olarak kategorize edilebilir¹³.

Yorum faaliyeti, hangi makam veya merci tarafından gerçekleştirildiğine göre de kategorize edilmektedir. Öyle ki kanun hükümlerinin anlamının (özlerinin) ortaya çıkarılması faaliyeti hükmü getiren yasa koyucu tarafından bizzat gerçekleştirildiğinde “yasama yorumu (teşrii tefsir)”, hükmü somut olaya uygulayan mahkemeler tarafından gerçekleştirildiğinde “yargısal yorum (kazaî tefsir)”, hukuk alanında uzmanlığı bulunan bilim insanları tarafından gerçekleştirildiğinde ise bilimsel yorum (ilmî tefsir)” söz konusu olur¹⁴.

Çalışma konusunu asıl ilgilendiren ayırım ise *yorum yöntemlerine* ilişkin olandır. Bu ayırım, yorum faaliyetinin nasıl ve neye göre gerçekleştirileceğı, soyut hukuk kurallarının nasıl somutlaştırılacağı, anlam ve özlerinin nasıl ortaya çıkarılacağına ilişkindir. Buna ilişkin dogmatik metodoloji doktrininde başlıca dört temel yorum yönteminden bahsedilir. Bunlar “sözel (lâfzî) yorum”, “sistematiik yorum”, “amaçsal (gaî) yorum” ve “tarihî yorum” yöntemleri olarak kategorize edilir¹⁵. Aşağıda, yoksulluk nafakasına ilişkin TMK m. 175 hükmü anılan her bir yorum yöntemi çerçevesinde münferit başlıklar altında inceleneceğı için bu yöntemlere ilişkin genel açıklamalar da ilgili başlıkta yapılacaktır.

¹⁰ Bkz. BÜCHLER / CLAUSEN, s. 4 vd.; HAUSHEER, Heinz / GEISER, Thomas / AEBI-MÜLLER, Regina E.: *Das Familienrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2010, N. 10.78.

¹¹ Çeşitli tanımlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. MEIER-HAYOZ, Arthur: *Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Artikel 1 ZGB*, Separatabzug aus dem Einleitungsband des Berner Kommentars umfassend die Artikel 1-10 und herausgegeben zur Feier des 50 jaehrigen Bestehen des ZGB im Januar 1962, Stämpfli Verlag, Bern, 1966, Art. 1, N. 152 vd.; HAUSHEER, Heinz / JAUN, Manuel: *Stämpflis Handkommentar Einleitungsartikel des ZGB, Art. 1-10*, Stämpfli Verlag, Bern, 2003, Art. 1, N. 94 vd.; LARENZ, Karl / CANARIS, Claus-Wilhelm: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, 3. Baskı, Springer Verlag, Berlin, 1995, s. 25, 134 vd.; FORSTMOSER, Peter / VOGT, Hans-Ueli: *Einführung in das Recht*, 5. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2012, s. 443 vd.; KRAMER, Ernst A.: *Juristische Methodenlehre*, 6. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2019, s. 29 vd.; DURAL, Mustafa / SARI, Suat: *Türk Özel Hukuku, Cilt 1 - Temel Kavramlar ve Medenî Kanunun Başlangıç Hükümleri*, 15. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 127 vd.; OĞUZMAN, M. Kemal / BARLAS, Nâmi: *Medenî Hukuk - Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*, 26. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 69 vd.

¹² Bkz. MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 137.

¹³ Bu ayırım için bkz. DURAL / SARI, s. 127.

¹⁴ Bu ayırım için bkz. OĞUZMAN / BARLAS, s. 69.

¹⁵ Bkz. AMSTUTZ, Marc / NIGGLI, Marcel Alexander: “Recht und Wittgenstein III, vom Gesetzeswortlaut und seiner Rolle in der rechtswissenschaftlichen Methodenlehre”, (Hrsg.) FORSTMOSER, Peter / HONSELL, Heinrich / WIEGAND, Wolfgang: *Festschrift für Hans Peter Walter*, Stämpfli Verlag, Bern, 2005, s. 14; RIEMER, Hans Michael: *Die Einleitungsartikel des Schweizerischen Zivilgesetzbuches, Art. 1-10 ZGB, Eine Einführung*, 2. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2003, § 4, N. 25 vd.; MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 140 vd.; KIRCA, Çiğdem: “Kanunların Yorumunda Yorum Yöntemleri”, *Ankara Hukuk Toplantıları - Norm Koyma Hüküm Verme Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s. 348 vd.

II. TMK m. 175 HÜKMÜNÜN SÖZEL (LÂFZÎ) YORUM YÖNTEMİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

“Sözel yorum (lâfzî tefsir)”, kanun hükümlerinin anlamı ortaya çıkarılırken dil bilgisi kuralları çerçevesinde metnin sözel anlamının esas alınmasını ifade eder. Bu yöntemde metni oluşturan sözcüklerin sözlük anlamları, hukuk dili ve günlük dildeki kullanımları, metin içindeki sıralanışları, kullanılan bağlaçlar, fiil çekimleri, noktalama işaretleri, cümlelerin kuruluş tarzı gibi olgular hükmün esas anlamını ve amacını bulmakta birinci derecede önem arz eder¹⁶.

Sözcüklerden/metinden ilk okumada çıkarılan (genellikle yüzeysel) anlam, esasında her anlama ve anlamlandırma faaliyetinin ilk evresidir. Bu nedenle hukuk tekniğine uygun ve olması gerektiği şekilde ifade edilmiş bir kanun hükmü, yalnızca söze göre yapılan anlamlandırma faaliyetiyle dahi amacına ulaşmaya elverişli olabilir.

TMK m. 175 hükmünü sözel yorum çerçevesinde analiz edebilmek için metni olduğu gibi görmek/okumak gerekir. İlgili hüküm naklen “*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*” şeklindedir. Metnin çalışma konusunu ilgilendiren kısmı, “... süresiz olarak nafaka isteyebilir...” kısmıdır.

“İstemek” kelimesinin sözlük anlamı “*kendi için veya başkası için bir şeyin olmasını, gerçekleşmesini arzu etmek*”tir¹⁷. Anılan kelimenin hukuk dilindeki anlamı ise hukuki talepte bulunmaktır¹⁸. Buna göre TMK m. 175’in sözel yorumundan, öncelikle, boşandığı kişinin kendisine nafaka ödemesini arzulayan ilgili süreye, lehine süresiz nafaka takdir edilmesini hukuken talep etme yetkisi tanındığı, onun bu yönde talep (ve dava) hakkı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dikkat edilecek olursa ilgili hüküm, talebin muhatabı olan merciye, yani mahkemelere/hâkimlere süresiz nafakaya hükmetmek yönünde herhangi bir emredici yükümlülük getirmemekte, sadece nafaka elde etmek isteyen kişinin bu yönde hukuki talepte bulunabilmesine imkân vermektedir¹⁹. Nitekim ilgili hüküm, söz gelimi, “*Kusuru daha ağır olmamak koşuluyla boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek tarafa, geçimi için diğer tarafça malî gücü oranında süresiz olarak nafaka verilmesine hükmedi-*

¹⁶ MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 84; KRAMER, s. 51; LARENZ / CANARIS, s. 163 vd.; OĞUZMAN / BARLAS, s. 69; DURAL / SARI, s. 128.

¹⁷ Bkz. TDK Büyük Türkçe Sözlük, “istemek” (<https://sozluk.gov.tr>, ET: 13.08.2023).

¹⁸ Bkz. YILMAZ, Ejder: *Hukuk Sözlüğü*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 433.

¹⁹ Yargıtay, HGK, T. 30.01.2008, E. 2008/2-51, K. 2008/87: “*Somut olayda davacı-karşı davalı kadın, yargılamanın hiçbir aşamasında yoksulluk nafakası talebinde bulunmamış olup, talep olmadığından yoksulluk nafakasına hükmedilmesi mümkün değildir*” (UYAP, ET: 13.08.2023). TMK m. 175 hükmünün emredici olmadığı yönünde bkz. TEKİNAY, S. Sulhi: *Türk Aile Hukuku*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 264; ŞİPKA, Şükran: “Yoksulluk Nafakasının Süresine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye 80. Yıl Armağanı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 17; CEYLAN, Ebru: “Geçmişten Bugüne Yargıtay Kararlarında Yoksulluk Nafakası Talebinde Etkili Olan Unsurları Değerlendirme”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 2018, Cilt 92, Sayı 5, s. 26; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal: *Aile Hukuku ve Uygulaması*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2009, s. 233; ÖCAL, Mesut: *Yoksulluk Nafakasının Süresi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 136; HAMZAÇEBİ, Mehmet: “Türk Medeni Kanunu’na Göre Boşanma ve Ayrılmış Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 10, Sayı 3-4, s. 35; OĞUZ, Cemal: “Medeni Kanun Madde 174/I ile 175 Arasındaki Farklar”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2000, Cilt 4, Sayı 1-2, s. 33; YAĞCI, Kürşat: “Yoksulluk Nafakasında ‘Süresizlik’ Sorunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2018, Cilt 76, Sayı 1, s. 340, 346 vd.; BAŞ, Seda / ÖZCAN, Nisa: “Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 4, Sayı 1, s. 354; GELMEZ, Ezgi: “Yoksulluk Nafakasının Süresine İlişkin Güncel Gelişmeler”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 2019, Cilt 14, Sayı 159, s. 2153; KOCABAŞ, s. 366 vd. Ayrıca bkz. AYM, T. 17.05.2012, E. 2011/136, K. 2012/72 (26.06.2012 tarihli ve 28335 sayılı Resmî Gazete), “*İtiraz konusu ‘süresiz olarak’ ibaresi, nafaka alacaklısının her zaman ölüncüye kadar yoksulluk nafakası alacağı anlamına gelmemektedir.*” TMK m. 175 hükmünün emredici olduğu yönünde bkz. karş. HATEMİ, Hüseyin / KALKAN-OĞUZTÜRK, Burcu: *Aile Hukuku*, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, N. 115-116; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, M. Alper: *Türk Özel Hukuku, Cilt III - Aile Hukuku*, 16. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2022, s. 160; ERDEM, Mehmet / MAKARACI-BAŞAK, Aslı: *Aile Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 207 vd.; CEYLAN, Ebru: *Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 116; ŞAHİN, Mustafa: “Türk-İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları (TMK m. 175 - ZGB m. 125)”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 21, Sayı 3, s. 88; YILDIRIM, Abdülkerim: “Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasında Süre Sorunu”, *Legal Hukuk Dergisi*, 2016, Cilt 14, Sayı 157, s. 78; DEMİR, Remzi: “Yoksulluk Nafakasının Sona Erme Sebepleri ve Yoksulluk Nafakasının Süresizliğine Dair Tartışmalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, Sayı 147, s. 240; GENÇCAN, Ömer Uğur: *Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 1204. Ancak Gençcan, ideal hukuk bakımından yoksulluk nafakasına mutlaka sınırlı süreli olarak hükmedilmesi gerektiğini ifade etmedi.

lir.” şeklinde yazılmış olsaydı, bu ifade söze göre yorumlandığında, hükümdeki şartların gerçekleşmesi kaydıyla, hâkime nafaka talep eden süje lehine süresiz nafaka verilmesine ilişkin hüküm tesis etmek yönünde emredici bir yükümlülük getirildiği anlamı çıkarılabilirdi. Oysa TMK m. 175’in orijinal metnindeki ifade söze göre yorumlandığında, yalnızca, kendisine nafaka verilmesini isteyen tarafın bunu görevli ve yetkili mercilerden hukuken talep etmesinin mümkün olduğu anlamı çıkarılmaktadır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus “istemek” fiilinin TMK m. 175 metnindeki çekim biçimine ilişkindir. Madde lafzında “istemek” fiili, “isteyebilir” şeklinde çekilmiştir. Fiilin “-ebilmek” ekiyle çekilmiş olması bir yönüyle ilgili süjeye o doğrultuda hak/yetki bahşedildiği, yani ona hukuken nafaka talep edebilme kudreti, hakkı ve/veya yetkisi verildiği anlamını ortaya koyarken, diğer bir yönüyle nafaka isteyip istememenin onun iradesine bırakıldığı, nafaka talep etmenin ya da etmemenin onun takdirinde olduğu anlamını doğurmaktadır. Yani çok basit bir anlatımla TMK m. 175 sözel yorum penceresinden (lafzen) demektir ki “İlgili süje isterse süresiz nafaka talep edebilir, istemezse etmez. Ve dahi nafaka talep etme hakkını kullanan süje bunu süresiz olarak da talep edebilir, süreli olarak da. Hatta ilgili süjenin nafakanın süresine ilişkin herhangi bir isteği olmaksızın da yoksulluk nafakası talep edilebilmesi mümkündür. O, istemediği takdirde hiçbir nafaka talebinde dahi bulunmayabilir”.

Görüldüğü üzere sözel yöntemle ve fakat bütüncül bir yaklaşımla yorumlanacak olursa TMK m. 175 hükmünden, boşandığı kişi tarafından kendisine nafaka verilmesini isteyen kişinin, bunu yetkili mercilerden talep etme hakkını haiz olduğu ancak bu hakkını kullanıp kullanmamasının onun inisiyatifine bırakıldığı anlamı çıkarılmaktadır. Oysa ilgili ifadeye yine sözel yorum penceresinden bakıldığında hâkime, hele ki her durumda süresiz nafakaya hükmetme yükümlülüğü getirilmediği aşîkârdır. Bu nedenle mahkemelerin, önlerine gelen her somut uyuşmazlıkta TMK m. 175 hükmünü süresiz nafakaya hükmedecek şekilde uygulamaları şart ve zorunlu olmayıp bilakis bu tarz hukuki temayüllerin isabetli olduğunun söylenebilmesi de mümkün değildir. Dolayısıyla mahkemelerin, TMK m. 175 hükmü çerçevesinde ilgili süjeler tarafından süresiz nafaka talep edildiğinde somut olayın özelliklerini gözetecek takdir yetkileri çerçevesinde karar tesis etmeleri mümkün ve daha isabetli görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi sözcüklerden/metinden ilk okumada çıkarılan (genellikle yüzeysel) anlam, esasında her anlama ve anlamlandırma faaliyetinin ilk evresi olsa da normun amacına hizmet eden esas anlamını bulmak için her zaman sözel yorum tek başına yeterli olmayabilir. Hele ki TMK m. 175’te olduğu gibi kuvvetli bir gerekçeyle desteklenmeyen hükümlerde diğer yorum yöntemlerine de başvurulması son derece önem arz eder. Kaldı ki “*kanunun ruhu ile bağdaşmayan bir sözel anlam (lafzî yorum) kabul edilemez. Böyle bir durumda, kanun metnine verilebilecek anlamların içinde kanunun ruhuna en uygun olanı hangisi ise, onun esas alınması gerekir*”²⁰. Bu nedenle anılan hüküm, aşağıda diğer yorum yöntemleri çerçevesinde (de) incelenecektir.

III. TMK m. 175 HÜKMÜNÜN SİSTEMATİK YORUM YÖNTEMİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Sistematik yorum yönteminde normatif hükümler münferit olarak değil, düzenledikleri mevzuata, bu mevzuatın niteliğine ve bu mevzuattaki yerlerine (ihdas ediliş biçimine, sırasına vb.) göre, yani “dış (mantıksal) sistem”e uygun olarak anlamlandırılır²¹. Buna göre örneğin bir kanun hükmünün anlamı araştırılırken bunun düzenlendiği kanunun özel hukuk kurallarına mı kamu hukuku kurallarına mı tâbi olduğu; özel hukuk mevzuatına ilişkinse daha ziyade maddî menfaatleri korumayı amaçlayan ticarî mevzuata mı yoksa manevî menfaatlerin korunmasını da hedefleyen medenî hukuk mevzuatına mı dâhil olduğu; ilgili hükmün, içinde bulunduğu kanunda hangi kitapta, bölümde veya kısımda yer aldığı, başlığının ne olduğu, öncesinde ve sonrasında hangi düzenlemeler bulunduğu gibi hususlar dikkate alınır.

²⁰ OĞUZMAN / BARLAS, s. 73.

²¹ Detaylı bilgi için bkz. MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 188; LARENZ / CANARIS, s. 145 vd.; HAUSHEER / JAUN, Art. 1, N. 129.

Öte yandan kanun, birbirleriyle ilişkisi olmayan münferit kural parçacıklarından ibaret olmayıp bilakis birbirlerine, içinde buldukları sisteme özgü genel ilkeler ekseninde bağlanmış normlardan (hükümlerden) oluşan bir bütündür. Kanunların bu özelliği ise doktrinde “iç sistem (amaçsal sistematik)” olarak ifade edilmektedir²². Buna göre, örneğin, özel hukukun iç sisteminin öncelikli olarak kişilik hakkı, mülkiyet hakkı, miras hakkı, güven ilkesi, sözleşme özgürlüğü gibi bireysel hak ve özgürlüklere dayandığı söylenebilir.

İşte sistematik yorum, hükmün mümkün olduğunca hem dış hem de iç sisteme uygun olarak yorumlanmasını gerektirir. Öyle ki öncelikle dış sistem çerçevesinde mevzuattaki yeri tespit edilen hüküm, özellikle yalnızca sözel yöntemle yorumlandığında birden fazla anlama gelebiliyorsa dâhil olduğu mevzuata, kanuna, kitaba, kısma ve/veya bölüme egemen olan ilkeler çerçevesinde de anlamlandırılmaya çalışılmalıdır. Ancak bu şekilde yapılan sistematik yorum, yorumlanan hükmün dâhil olduğu sistemdeki diğer hükümleri etkisizleştiriyor ya da yorum neticesinde ulaşılan anlam kanun koyucunun o sistem ile düzenlemek istediği menfaatlere ters düşüyorsa böyle bir yorum tarzından kaçınılması gerekir²³. Ayrıca elbette ki Anayasa’ya uygun yorum da sistematik yorumun bir gereğidir. Nitekim normatif kurallar, ancak bu durumda sistematik yorumun ruhuna uygun şekilde bir bütün olarak ele alınmış olabilir²⁴.

Bu açıklamalar ışığında TMK m. 175’e sistematik yorum penceresinden bakıldığında²⁵ ilgili hükmün, (her ne kadar Alman hukukunda olduğunun aksine Türk ve İsviçre hukuk sistemlerinde özel hukuka ilişkin olarak vazedilmiş genel bir bölüm olmamakla birlikte) doktrinel düzeyde özel hukuk ilkelerine tâbi kabul edilen Türk Medenî Kanunu’nun “Aile Hukuku” başlıklı ikinci kitabının “Evlilik Hukuku” başlıklı birinci kısmının “Boşanma” başlıklı ikinci bölümünde yer aldığı görülmektedir. Demek ki yalnızca sözel yorumla hâlli mümkün olmayan veya hükmün somut olay özelinde esas anlamının ortaya çıkarılması için sistematik yoruma (da) müracaat edilmesi gereken durumlarda anılan hükmün, aile hukukuna ve özellikle boşanmaya ilişkin genel ilkeler göz önünde bulundurularak tahlil edilmesi gerekecektir.

Boşanma yargılamasına ilişkin emredici ilkeler ise TMK m. 184’te özel olarak düzenlenmiştir. Bunların TMK m. 175’in yorumlanması bakımından birinci dereceden önem arz edenleri; hâkimin boşanma davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmediği bunları ispatlanmış sayamayacağı, tarafların bu yöndeki ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı, taraflara bu olgular hakkında resen veya talep üzerine yemin teklif edemeyeceği, onun kanıtları serbestçe takdir etmesi gerektiği ve taraflarca boşanmanın sonuçlarına ilişkin anlaşmaların hâkimi bağlamayacağı şeklinde ihdas edilmiştir. Bu emredici düzenlemelerden anlaşıldığı üzere esasında özel hukuk kurallarına ve dolayısıyla özel hukuk yargılamalarına egemen olan “taraflarca getirilme (hazırlama)” ilkesine (HMK m. 25) tâbi olması beklenen boşanma yargılaması bakımından kanun koyucu bu esastan ayrılıp anılan yargılama için adeta kamu hukuku yargılamalarına egemen olan “resen araştırma ilkesi” benzeri bir anlayış benimsemiştir²⁶.

²² HECK, Philipp: *Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1914, s. 139 vd.; HAUSHEER / JAUN, Art. 1, N. 139; KIRCA, s. 354 vd.

²³ BYDLINSKI, Peter: *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*, 4. Baskı, UTB GmbH Verlag, Stuttgart, 2023, s. 444; KRAMER, s. 94 vd.

²⁴ KRAMER, s. 103; KIRCA, s. 356.

²⁵ TMK m. 175 hükmündeki “süresiz olarak” ifadesinin Anayasa’nın 2, 10 ve 41. maddelerine aykırılığı savıyla iptali için Anayasa Mahkemesine yöneltilen E. 2011/36 sayılı itiraz, AYM tarafından 17.05.2012 tarih ve K. 2012/72 sayılı karar doğrultusunda oy çokluğu ile reddedildiği için çalışmada bu hükmün sistematik yorumunda Anayasa’ya uygunluk meselesine değinilmemiş, doğrudan TMK m. 175’in özel hukuk mevzuatı kapsamındaki sistematik yeri ve yorumu üzerinde durulmuştur. Yoksulluk nafakasında süresizliğin anayasal açıdan ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. BAŞ / ÖZCAN, s. 358 vd.; KÜRŞAT, Zekeriya: “Anayasa Mahkemesinin Anlaşılmalı Boşanma ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 224 vd. Ancak burada kısaca belirtmek gerekir ki anılan ifadenin yalnızca Anayasa’nın 2, 10 ve 41. maddelerine aykırılık olup olmadığının tahlil edilmesi yeterli görülmemektedir. Bunların yanı sıra ilgili hükmün Anayasa’ya uygun olup olmadığı araştırılırken özellikle “Başlangıç” kısmının altıncı paragrafında yer alan; “Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” yönündeki norm ile uyumlu olup olmadığının tahlil edilmesi daha isabetli görülmektedir.

²⁶ İlkeler hakkında ayrıntılı bilgi için genel olarak bkz. YILDIRIM, M. Kâmil: *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Bu durum göstermektedir ki TMK m. 175 her ne kadar boşanma davasının taraflarının, şartları çerçevesinde diğer taraftan süresiz olarak nafaka isteyebileceğini hükme bağlamaktaysa da hâkim bu talebe dayanak teşkil eden olguları resen araştırarak, tarafların talepleri, yemin teklifleri, ikrarları ya da konu hakkındaki anlaşmaları hâkimi bağlamayacak, hâkim nafakaya hükmedip hükmetmemekte, hükmedeceği nafakanın miktarına ve süresine vicdani kanaati doğrultusunda karar verecektir. İşte tıpkı TMK m. 175'in sözel yöntemle yorumlandığında olduğu gibi, anılan hüküm sistematik yöntemle yorumlandığında da hâkimin nafakaya süresiz olarak hükmetme mecburiyeti bulunmadığı, bilakis hâkimin somut olay özelinde resen araştırdığı olgular dairesinde hükmedeceği nafakanın süresiz olması gerektiğine vicdanen kani olmadıkça böyle bir karar vermemekle yükümlü olduğu sonucuna erişilmektedir²⁷.

IV. AMAÇSAL (GAÎ) YORUM YÖNTEMİ, TARİHÎ YÖNTEM İLE İLİŞKİSİ VE TMK m. 175 HÜKMÜNE DAİR

Teorik olarak her hukuk normunun temelinde, korunması amaçlanan bir menfaat bulunur. Söz konusu menfaatin hukuk normu (özellikle kanun) düzeyinde korunmaya değer kabul edilebilmesi ise toplumsal gerekliliklerden kaynaklanabileceği gibi konjonktürel, sosyal ve/veya siyasal tercihlerden/politikalardan da kaynaklanabilir. Bu bakımdan hemen her hukuk normunun düzenleme alanında bir menfaat çatışması bulunduğu ve bu çatışma hakkında kanunun (kanun koyucunun) benimsediği siyasal veya sosyal bir tercih yattığı ifade edilmektedir²⁸. Kanun koyucu hukuk normunu ihdas ederken çatışan bu menfaatler arasında ya denge kurma yolunu seçer ya da bunlardan birini, diğeri karşısında önceler. İşte amaçsal yorum yönteminde yorumcu, kanun koyucunun çatışan bu menfaatlerden hangisini tercih ederek bu normu ihdas etmiş olabileceğini tespit etmeye ve kanun koyucunun buna ilişkin değer yargılarını somut olaya, aktüel koşullar dairesinde uygulamaya çalışır. Özetle bu yöntemde, yorumlanacak olan hukuk kuralının konuluş amacı ve/veya varlık sebebi (*ratio legis*) nazara alınır²⁹.

Amaçsal yorumun nasıl icra edilmesi gerektiği konusunda iki genel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki “sübjektif amaçsal yorum (sübjektif teori)” olarak adlandırılır. Buna göre amaçsal yorumun, kanun koyucunun kanunu ihdas etmekte hangi hukuk politikasını tercih ettiği, çatışan menfaatler karşısında ne tür bir tercihte bulunduğu o günün şartları dairesinde araştırılır. Yani burada kanunun koyuluş zamanındaki amacına bakılır. “Objektif amaçsal yorum (objektif teori)” olarak adlandırılan

²⁷ Oysa Yargıtay teamülleri çerçevesinde yoksulluk nafakasına kural olarak süresiz şekilde karar verildiği; nitekim yoksulluk nafakasına ilişkin şartların mevcut ve fakat ileri sürülen talebin “süresiz” nafakaya yönelik olduğu durumlarda hâkimin, taleple bağlılık ilkesi gereğince “sürelili” nafakaya hükmedemediği, böyle bir talep karşısında hâkimin ya süresiz nafakaya hükmetmesi ya da talebi reddetmesi gerektiğine ilişkin bkz. karş. DEMİR, (Remzi), s. 239. İsaetli görülmeyen bu yaklaşımın uygulamadaki temelini oluşturan Yargıtay metni, “Kanun, yoksulluk nafakasının süresiyle ilgili hâkime herhangi bir takdir yetkisi tanımamış, süresini durumun gerekleri ya da haklı sebepleri göz önünde tutarak belirlemeyi de emretmemiştir. Kanun, bu nafakanın “süresiz” olmasını açıkça öngördüğüne göre, takdir hakkına sınırlanarak nafakayı belirli bir süre ile sınırlamak kanuna açık aykırılık oluşturmaz” şeklindedir. Örneğin bkz. Yargıtay, 2. HD, T. 11.07.2012, E. 2012/14283, K. 2012/19487 (UYAP, ET: 17.08.2023). Ayrıca 3444 sayılı Kanun’la değişik TKM m. 144’ün yürürlükte olduğu dönemde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından içtihadı sokulan bu yöndeki (kanaatimizce hatalı) emsal için bkz. Yargıtay, HGK, T. 02.05.1990, E. 1990/2-111, K. 1990/261 (UYAP, ET: 17.08.2023). Oysa taleple bağlılık ilkesinin cari olduğu durumlarda dahi süresiz nafaka talebini “reddetme” yetkisi olan bir hâkimin sürelili nafakaya hükmedebilmesi, tıpkı boşanma talebine rağmen fiili ayrılığa hükmedilebilmesinde olduğu gibi “evleviyet” ilkesi dairesinde elbette mümkündür. Çünkü “çoğun içinde az da vardır; bütün, parçaları da kapsar.” Kaldı ki boşanma yargılamasına egemen olan ilkeler, metin içinde de açıklandığı gibi medenî usul hukukuna egemen olan genel ilkelerden özel ve emredici hükümlerle ayrıştırılmış ve taleple bağlılık ilkesi bu alanda mutlak olarak kabul edilmemiştir. Dolayısıyla bu görüşe hukuk tekniği bakımından katılmak mümkün değildir. Benzer yönde bkz. ŞİPKA, s. 17 vd.; REYHANİ-YÜKSEL, Sera: “Yoksulluk Nafakası ve Süre Sorunu”, *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 2, Sayı 2, s. 505; KULAKLI, Emre: “Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 5, Sayı 2, s. 254; KOCABAŞ, s. 364; ŞAHİN, s. 88; YAĞCI, s. 338. Ayrıca Yargıtayın, nafaka süresinin belirlenmesinde kanunun hâkime, “durumun gereklerini” ya da “haklı sebepleri” göz önünde bulundurmasını emretmediği gerekçesiyle bu konuda takdir yetkisinin bulunmadığı yönündeki görüşünün de TMK m. 4 hükmü ile bağdaşmadığı yönünde bkz. KAYA-KIZILIRMAK, Cansu: “Yoksulluk Nafakasına Dair Yeni Yaklaşımların Değerlendirilmesi”, (Ed.) ARPA, Yasemin: *İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi 8 Mart 2022 Özel Yayını*, İstanbul, 2022, s. 41 vd. Öğretide, Özdemir’in de son derece isabetli olarak belirttiği gibi, yoksulluk nafakasının süresizliği sorunu TMK’den değil, Yargıtayın TMK m. 175’i emredici hükümler gibi yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Bkz. ÖZDEMİR, Hayrunnisa: “Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu”, *Türk Medeni Hukuku Çerçevesinde Aile Hukukunda Güncel Meseleler Sempozyumu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 39 vd.

²⁸ KIRCA, s. 359.

²⁹ Amaçsal yorum teorisini ortaya atan duayen hukukçu Jhering’in ilgili eseri için genel olarak bkz. JHERING, Rudolph von: *Der Zweck im Recht*, Druck und Verlag von Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1877.

diğer bir metotta ise hukuk normu, normun ihdas edildiği andaki hukuk politikasına (kanunun koyuluş zamanındaki amacına) göre değil, onun aktüel durumuna, konteksine, güncel değerlendirme anlayışına göre (yani objektif ve aktüel varlık sebebine/amacına) göre anlamlandırılmaya çalışılır³⁰. Fakat kanun koyucunun amacı ve/veya kanunun varlık sebebi (*ratio legis*) her hâlükârda nasıl tespit edilebilir?

Tahmin edileceği üzere bir normun ne ihdas edildiği zamandaki ne de yürürlük süreci boyunca kazandığı anlamın, onun tarihsel süreci incelenmeden belirlenebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla kanun koyucunun bir hukuk normunu ihdas ederken (geçmişte) benimsediği veya ilgili normun zaman içinde münferiden kazandığı (aktüel) amacın belirlenebilmesi, “tarihî yorum yöntemi” ile mümkün olur³¹. Hemen aşığıda bu yöntem üzerinde durulacağı için TMK m. 175’in hem amaçsal hem de tarihî yorum eksenlerindeki analizinin, başka deyişle anılan normun *ratio legis*’inin ne olduğu ve/veya nasıl belirlenmesi gerektiği meselesinin çözümünün ilgili başlık altında birlikte gerçekleştirilmesi, tekrerrüe düşmemek bakımından isabetli görülmüştür.

V. TMK m. 175 HÜKMÜNÜN AMAÇSAL VE TARİHÎ YORUM YÖNTEMLERİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

Hukuk normu, *dış sistematik yorum yöntemi*yle mevzuattaki yeri ve özellikleri belirlendikten, sözel yöntemle (lafzen) tahlil edildikten ve *iç sistematik*in öngördüğü genel ilkeler çerçevesinde yorumlandıktan sonra dahi birden fazla anlama gelmeye devam ediyor, başka deyişle henüz somut olay adaletini tesis etmeye elverişli ölçüde somutlaştırılmamış olabilir. Böyle bir durumda, kanun koyucunun ilgili normu ihdas etmekteki (normun doğumundaki) amacının yanı sıra (sübjektif teori), normun gelişimine ilişkin tarihî sürecin (objektif teori) de göz önünde bulundurulması gerekir.

Sübjektif teori doğrultusunda hukuk normunun, kanun koyucunun bunu ihdas ettiği zamandaki amacı dairesinde anlamlandırılmasına “sübjektif tarihî yorum yöntemi” adı verilir³². Bu yöntemde normun oluşum tarihi, hazırlık görüşmeleri, parlamento tutanakları, resmî yazışmalar, yasama belgeleri³³ ve gerekçelerden yararlanılır³⁴. Ancak normun ihdas edildiği zamandaki kanun koyucu iradesinin, normun uygulanacağı zamandaki güncel ihtiyaçları tam ve/veya hakkaniyetli olarak karşılayamayacak olması riskine istinaden yorum faaliyetinin, normun uygulanacağı esnada norma tâbi olan kişilerin o normun ihdas edilme amacının o günün şartları çerçevesinde ne olabileceğine ilişkin dürüstlük kuralı ekseninde gerçekleştirdikleri objektif tahliller doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerektiği yönünde “objektif tarihî yorum yöntemi” düşüncesi geliştirilmiştir³⁵. Bu yöntemde göre normun anlamı belirlenirken, kanun koyucunun normun ihdas edildiği zamandaki amacından ziyade, normun uygulanacağı zamanda ona tâbi olacak kişilerin kanun koyucunun ihdas amacının ne olabileceğine yönelik objektif ve güncel çıkarımlarının esas alınması söz konusudur.

Görüldüğü üzere gerek *sübjektif* gerekse *objektif tarihî yorum yönteminde* kanun koyucunun normu ihdas etmekteki amacı araştırılmaktadır. Fakat ilkinde kanun koyucunun normu ihdas ettiği zamandaki amacı, ikincisinde ise kanun koyucunun belirli bir zaman ayırımı gözetilmeksizin o normu ihdas etmekteki genel, soyut ve objektif amacı nazara alınır. Oysa konu hakkındaki üçüncü yaklaşım olan “*zamana uygun objektif tarihî yorum yöntemi*”ne göre hukuk bilimi, toplumun değer yargıları ve

³⁰ Teoriler (ekoller) hakkında detaylı bilgi için bkz. MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 192; KRAMER, s. 130 vd., 181 vd.; FORSTMOSER / VOGT, s. 21 vd. Ayrıca genel olarak bkz. HECK, Philipp: *Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1914; HECK, Philipp: *Begriffsbildung und Interessenjurisprudenz*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1932.

³¹ OĞUZMAN / BARLAS, s. 70.

³² HÜRLIMANN-KAUP, Bettina / SCHMID, Jörg: *Einleitungsartikel des ZGB und Personenrecht*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2016, N. 147 vd.; MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 152; ZIMMERMANN, Reinhard: “Juristische Methodenlehre in Deutschland”, *RabelsZ*, 2019, Cilt 83, Sayı 2, s. 262; DURAL / SARI, s. 128; OĞUZMAN / BARLAS, s. 70.

³³ Yargıtay, HGK, T. 14.02.1990, E. 1989/10-391, K. 1990/83 (UYAP, ET: 15.08.2023).

³⁴ LARENZ / CANARIS, s. 149 vd.; HAUSHEER / JAUN, Art. 1, N. 103; KIRCA, s. 356.

³⁵ Bkz. MEIER-HAYOZ, Art. 1, N. 169; ZIMMERMANN, s. 261 vd.

ihtiyaçları karşısında sürekli değişen ve gelişen bir disiplin olduğu/olması gerektiği için hukuk normları (kanunlar) zaman içinde, kanun koyucunun bunu ihdas etmekteki amacının ötesinde kendi bağımsız varlık sebeplerini ve amaçlarını kazanır. Dolayısıyla kanun koyucunun hukuk normunu ihdas etmekte benimsediği amacın değişen toplumsal yargılara ve ilişkilere özgülenebilmekte yetersiz kaldığı durumlarda hâkimin kanun koyucunun ihdas amacını değil, hukuk normunun tarihsel gelişim sürecinde kazandığı münferit amacı/anlamı nazara almasının isabetli olacağı ifade edilmektedir³⁶.

Yukarıda değinilen tüm tarihî yorum yöntemlerinde kanun koyucunun ve/veya kanunun amacı araştırılırken kanun metninden uzaklaşmaz; başka deyişle bu yöntemlerin hiçbiri lafzî anlamı dışlamaz. Oysa konu hakkında getirilen son bir yaklaşım olan “serbest yorum yöntemi (serbest ekol-*Freirechtsschule*)”, kanun metnine bağlı kalma mecburiyeti dahi tanımaksızın somut olaya getirilebilecek en güncel ve adil çözüm tarzına uygun anlam ne ise onun benimsenmesini mümkün ve gerekli kabul eder. Oysa bu yaklaşım, hukuk güvenilirliğini ve öngörülebilirliğini tamamen ortadan kaldırdığı gerekçesiyle oldukça eleştirilmektedir³⁷.

Serbest ekol bir kenara bırakıldığında, kanun hükmünün yorumlanmasında ne *sübjektif* ne de *klasik veya zamana uygun objektif* teorinin tümüyle göz ardı edilmesi, başka deyişle bunlardan sadece birinin tercih edilmesi isabetli görülmemektedir. Nitekim kanunun tarihî süreçte kazandığı münferit anlam kadar onun koyuluş anı ve sonrası için benimsenen yasama amacının da yorum faaliyetinde öneminin büyük olduğu düşünülmektedir. Öyle ki kanun koyucu tarafından belirli bir zaman diliminde süregelen özel bir meselenin hâlli ve/veya o zaman diliminde yaygın şekilde ihlal edilen bir menfaatin korunması amacıyla tasarlanarak ihdas edilen bir kanun hükmü, süreç içinde o toplumda o meselenin veya ihlalin ortadan kalkması faraziyesinde bir nevi konusuz kalmış olur. Böyle bir durumda *sübjektif teorinin* göz ardı edilerek yalnızca *objektif teoriye* göre hareket edilmesi, ilgili hükmü (zaman içinde kendi bağımsız varlık sebebinin ve anlamını kazandığı gerekçesiyle) boş yere ya da gereksizce ayakta tutmaktan başka işe yaramaz. Bu nedenle tarihî yorum yapılması lâzım gelen durumlarda hem *sübjektif tarihî yorum yöntemi* çerçevesinde ilgili hükmün ihdas edilme amacından, yasama belgelerinden ve gerekçelerinden hem de *objektif tarihî yorum yöntemi* çerçevesinde bu hükmün tarihî varlık ve gelişim süreci içindeki uygulanışından, kazanageldiği anlam(lar)dan ve uygulanış biçiminden (yargı temayüllerinden) kapsayıcı bir anlayışla yararlanılması daha isabetli görülmektedir³⁸.

Bu nedenle tarihi yöntem çerçevesinde TMK m. 175 hükmünün sıhhatli biçimde yorumlanabilmesi için, öncelikle, anılan hükmün doğumuna yol açan tarihî sürecin, kanun koyucu tarafından ihdas edilme amacının ve hükmün ihdas edilmesinden sonraki süreç içinde geçirdiği değişimin/gelişimin bütüncül şekilde araştırılması gerekir.

Öyle ki Türk Aile Hukukunda yoksulluk nafakası ilk olarak 4 Ekim 1926 tarih ve 743 sayılı Türk Kanun-u Medenîsi (TKM) m. 144’te düzenlenmiş³⁹ ve anılan hüküm çerçevesinde ödenecek nafakanın süresi azamî “bir sene” olarak ihdas edilmişti. Bu bir yıllık sınırlamanın, nafaka alacaklısı (özellikle kadının çalışma olanağının veya yeterliliğinin bulunmaması hâlinde onu dilenmeye ya da başka yollara sevk edebileceği gerekçesiyle eleştirilmekte⁴⁰, ayrıca hükmün konuluş amacına uygun sonuçlar doğurmadığı ileri sürülmekteydi⁴¹.

³⁶ RIEMER, § 4, N. 47; KRAMER, s. 119 vd.

³⁷ Genel olarak bkz. TUOR, Peter / SCHNYDER, Bernhard / SCHMID, Jörg (Hrsg.): *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, 11. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1995, s. 33 vd.; OĞUZMAN / BARLAS, s. 241.

³⁸ Bkz. FORSTMOSER / VOGT, s. 448.

³⁹ Hükümün 04.05.1988 tarih ve 3444 sayılı Kanun ile değişikliğe uğramadan önceki hâli, “*Kabahatsız olan karı yahut koca, boşanma neticesi olarak büyük bir yoksulluğa düşerse, diğeri boşanmaya sebebiyet vermemiş olsa dahi kudreti ile mütenasip bir surette bir sene müddetle nafaka itasına mahkûm edilebilir.*” şeklinde idi.

⁴⁰ Konu hakkındaki görüş ve eleştiriler için bkz. VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet: *Türk Medenî Hukuku, Cilt II - Aile Hukuku*, 5. Baskı, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965, s. 262.

⁴¹ Bkz. FEYZİOĞLU, Feyzi Necmettin: *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 397 vd.

Bu eleştiriler ve anılan süre sınırlamasının o günün sosyal yapısı gereği toplumda yarattığı kimi mağduriyetler karşısında TKM m. 144'teki bir yıllık süre sınırlaması, 4 Mayıs 1988 tarih ve 3444 sayılı Kanun marifetiyle yapılan değişiklik ile kaldırılmış ve her iki tarafın da diğerinden belirli şartlar dairesinde "süresiz" olarak nafaka talep edebilecekleri hükme bağlanmıştı⁴². Bu değişikliğin gerekçesinde "... bir yıllık kaydın adalete uygun düşmediği nazara alınıp kaynak İsviçre Medenî Kanununun 152. maddesine uygun olarak süresiz nafaka mecburiyeti esas kabul edilmiştir." denilerek "adalete uygunluk" kıstası üzerinde durulmuştu.

1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 4721 sayılı TMK'nın 743 sayılı TKM m. 144'e tekabül eden 175'inci maddesinde nafakanın süresi bakımından içerik aynen korunmuş fakat 3444 sayılı Kanun'la değişik TKM m. 144'teki "*Ancak erkeğin kadından nafaka isteyebilmesi için, kadının hali refahta bulunması gerekir.*" ifadesi, anayasal eşitlik ilkesi gereğince yeni düzenlemeye eklenmemiştir. Böylece yoksulluk nafakası düzenlemesinin tarihî süreçte geldiği güncel nokta "*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*" şekline evrilmiştir (TMK m. 175).

Yoksulluk nafakası düzenlemesindeki süre sınırının kaldırılma gerekçesi olarak her ne kadar "adalete uygunluk" kıstası ifade edilmişse de keyfiyet, tarihi yorum yöntemi çerçevesinde, özellikle zamanın bilimsel eleştirileri ile birlikte değerlendirildiğinde, bu değişiklik ile özellikle boşanan kadının çalışma yeterliliği ve/veya olanağı bulunmadığı durumlarda yüzleşeceği mağduriyetin önlenmesi fikrinin baskın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu durumda akla gelen sorular şu şekilde sıralanabilir: Kadının çalışma yeterliliği ve olanağı ile kastedilen nedir? Neye göre belirlenir? Bu kavramlar kötüye kullanılmaya (suistimale) müsait midir? Örneğin kadının çalışma yeterliliğinin belirlenmesinde sadece okuma yazma bilmesinin veya zorunlu eğitimi tamamlamış olmasının aranması yeterli midir? Başka soruyla zorunlu eğitimini tamamlayan ve/veya okuma yazma bilen her kişi çalışma yeterliliğini haiz midir? Hele ki bu süje (görece) yüksek tahsilli ise yine de süresiz nafaka talebinin hukuki karşılık görmesi "adalete uygunluk" kıstası bakımından uygun ve caiz midir?

Görüldüğü üzere esasen tümüne yanıt bulmak oldukça zor olsa da çalışma yeterliliğine ilişkin sorulara cevap bulunabilmesi, en azından konu hakkında çeşitli kıstaslar ihdas edilebilmesi nispeten daha kolay görülmektedir. Ancak "çalışma olanağı (bulunmayan)" tabiri ile kastedilen nedir? Bu kavram ile kastedilen, bedensel engel ya da sair marazlar dolayısıyla herhangi bir işte çalışmaya uygun olunmaması ise fazlaca teknik/hukuki tartışma çıkmaz. Fakat çalışma yeterliliğini haiz olan ve bedensel herhangi bir engeli de bulunmayan bir süjenin çalışma olanağı bulunmadığını iddia ederek süresiz nafaka talep etmesi durumunda hâkim takdir yetkisini hangi kıstaslara göre kullanacak, ne doğrultuda hüküm tesis edecektir? Çalışma yeterliliği; örneğin olağan ve hatta lüks geçimini sağlayabilmek için dahi yeterli akademik düzeyde bulunan ve/veya varyetli olan engelsiz bir süjenin salt sosyal, siyasal, dinî veya benzer (sübjektif) hassasiyetler/mazeretler ileri sürerek çalışma olanağından yoksun bulunduğunu iddia etmesi, diğer tarafın süresiz nafakaya mahkûm edilebilmesi için kabule şayan bir gerekçe midir⁴³?

⁴² 3444 sayılı Kanun ile değişik TKM m. 144, "*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eş, kusur daha ağır olmamak şartıyla geçimi için diğer eşten malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Ancak erkeğin kadından nafaka isteyebilmesi için, kadının hali refahta bulunması gerekir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*" şeklinde idi.

⁴³ Yargıtay bu soruyu "*kadın eşin yüksek miktarda geliri ve malvarlığı olsa dahi uygun bir miktarda bağımsız tedbir nafakasına hükmedilmesi gerekir*" şeklinde yanıtlamakla maalesef ilgili müessesenin *ratio legis*'ini hiçe saymış, bununla da yetinmeyip boşanmada nafakaya adeta "cinsiyet" yüklemiştir. Öyle ki, *Baş ve Özcan*'ın isabetli alegorilerinde belirttikleri gibi, "*Yüksek Mahkemeye... göre yoksulluk nafakasının cinsiyeti kadındır*". Bkz. BAŞ / ÖZCAN, s. 349. Oysa nafaka talep eden süjenin objektif anlamda çalışma olanağı bulunmasına rağmen çalışmayı sübjektif olarak reddetmesi TMK m. 2 anlamında dürüstlük kuralına aykırı olacağı için lehine "süresiz" nafakaya hükmedilmesi isabetli değildir. Bu durum hukukun temel ilkelerinin en başında yer alan "hakkaniyet" düşüncesi ile de bağdaşmaz. Ayrıca konu hakkındaki özgün ve ilginç yaklaşımlardan birisi de yoksulluk nafakasının süresine ilişkin düzenlemedeki sorunun nafakanın süresiz olarak ödenmesinden değil, "*tembelliği sebebiyle yoksulluğa düşen eşin yoksulluk nafakasına hak kazanamayacağı şeklinde bir düzenlemenin kanunda yer almamasından kaynaklandığı*" yönündedir. Bkz. ÇİTAK, Burçak: "Yoksulluk Nafakası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2016, Cilt 74, Sayı 1, s. 253. Gerçekten de sübjektif sosyal, siyasal ve/veya dinî hassasiyetler kadar tembellik de süresiz nafakanın adaletsiz sonuçlarını doğuran bir olgu olarak görülebilir.

Bu gibi soru ve sorunların bertaraf edilebilmesi ya da en aza indirgenebilmesi için çalışma yeterliliği ve olanağı bulunup bulunmadığı noktasında sadece somut olayda süresiz nafaka talep eden süjenin subjektif hassasiyetlerinin, taleplerinin ve iddialarının nazara alınması yeterli görülmemekte, bunun yanı sıra *hükümün ilk ihdas edildiği zamandaki toplumsal şartlar ve değer yargıları ile güncel toplumsal şartlar ve değer yargılarının* mukayese edilerek hükümün ihdas edildiği zamandaki (örneğin) toplumun okuma yazma, iş gücüne katılım oranları, genel akademik düzey, sosyolojik yapı, objektif dinî, sosyal, siyasal hassasiyetler ve benzeri hususlar ile bunların günümüzdeki durumları arasındaki fark nazara alınmak suretiyle fakat mutlaka her somut olayın şartları özelinde hâkimin takdir yetkisine dayanılarak meseleye bütüncül bir tarihî ve amaçsal yorum penceresinden bakılması önerilmektedir⁴⁴. Nitekim boşanma yargılamasında TMK m. 184, hâkime bütün bu bilişsel faaliyetleri gerçekleştirmek suretiyle *fazlaya dair talebe rağmen gerektiğinde* “sürelî” nafakaya hükmedebilmek ya da süresiz nafaka talebini reddedebilmek yönünde hem yetki hem de yükümlülük getirmektedir⁴⁵.

VI. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

TMK m. 175 hükümünün yoksulluk nafakasının süresine ilişkin olarak çeşitli dönemlerde gündeme getireildiği toplumsal, siyasal ve hukuki tartışmaların, mutlaka anılan hükümün ilgası veya değiştirilmesi yoluna gidilmeksizin yalnızca “yorum” kurumunun işletilmesiyle giderilmesinin mümkün olup olmadığı hususunda şu tespit ve kanaatlere ulaşılmıştır:

* İlgili hüküm, naklen, “*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*” şeklindedir. Metin lafzının çalışma konusunu doğrudan ilgilendiren kısmı, “... *süresiz olarak nafaka isteyebilir...*” kısmıdır. Bu ifade talebin muhatabı olan merciye, yani mahkemelere/hâkimlere süresiz nafakaya hükmetmek yönünde herhangi bir emredici yükümlülük getirmemekte, sadece nafaka elde etmek isteyen kişinin bu yönde hukuki talepte bulunabilmesine imkân vermektedir. Nitekim ilgili hüküm, söz gelimi, “*Kusuru daha ağır olmamak koşuluyla boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek tarafa, geçimi için diğer tarafça malî gücü oranında süresiz olarak nafaka verilmesine hükmedilir.*” şeklinde yazılmış olsaydı, bu ifade söze göre (lafzen) yorumlandığında, hükümdeki şartların gerçekleşmesi kaydıyla hâkime, nafaka talep eden süje lehine süresiz nafaka verilmesine ilişkin hüküm tesis etmek yönünde emredici bir yükümlülük getirildiği anlamı çıkarılabildi. Oysa TMK m. 175 metnindeki ifade söze göre yorumlandığında yalnızca, kendisine nafaka verilmesini isteyen tarafın bunu görevli ve yetkili mercilerden hukuken talep etmesinin mümkün olduğu anlamı çıkarılmaktadır.

TMK m. 175 metnindeki “istemek” fiilinin, “isteyebilir” şeklinde çekildiği görülmektedir. Fiilin “-ebilmek” ekiyle çekilmiş olması bir yönüyle ilgili süjeye o doğrultuda hak/yetki bahşedildiği, yani ona hukuken nafaka talep edebilme kudreti, hakkı ve/veya yetkisi verildiği anlamını ortaya koyarken, diğer bir yönüyle nafaka isteyip istememenin onun iradesine bırakıldığı, nafaka talep etmenin ya da etmemenin onun takdirinde olduğu anlamını doğurmaktadır. Buna göre TMK m. 175 lafzen demektedir ki “İlgili süje isterse süresiz nafaka talep edebilir, istemezse etmez. Ve dahi nafaka talep etme hakkını kullanan süje bunu süresiz olarak da talep edebilir, sürelî olarak da. Hatta ilgili süjenin nafakanın süresine ilişkin herhangi bir isteği olmaksızın da yoksulluk nafakası talep edilebilmesi mümkündür. O, istemediği takdirde hiçbir nafaka talebinde dahi bulunmayabilir”. Oysa ilgili ifade hâkime, her

⁴⁴ Tarafların yaşı, fiilî evlilik süresi gibi bazı kriterlerin yoksulluk nafakasına hükmedilmesi bakımından aranması gerektiği yönündeki İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi kararı umut vericidir. Anılan kararda “... *tarafların yaşları, 14/05/2013 tarihinde evlenip boşanma davasının 03/08/2015 tarihinde açıldığı fiilî evlilik süresinin az olduğu gözetildiğinde yoksulluk nafakasının süresiz olarak hüküm altına alınması doğru bulunmamıştır.*” denilmektedir. Bkz. İstanbul BAM, 11. HD, T. 15.10.2008, E. 2018/2622, K. 2018/1201 (UYAP, ET: 17.08.2023).

⁴⁵ Benzer yönde bkz. TEKİNAY, s. 264; KÖSEOĞLU / KOCAAĞA, s. 233; REYHANİ-YÜKSEL, s. 506; HAMZAÇEBİ, s. 35; KOCABAŞ, s. 366-367; ŞAHİN, s. 88; OĞUZ, s. 33; YÜCEDAĞ, s. 525-526; ARKAN-SERİM, s. 294 vd.; BOZKURT, s. 578; KAYA-KIZILIRMAK, s. 45.

hâlıkârda süresiz nafakaya hükmetme yükümlülüğü getirmemektedir. TMK m. 175 metnindeki “... süresiz olarak nafaka isteyebilir...” ifadesinden “hâkim, şartları dairesinde her hâlıkârda süresiz nafakaya hükmetmek zorundadır” gibi, hele ki bu yönde emredici bir yorum getirilmesini ne hukuk tekniği ne de dilbilgisi kuralları çerçevesinde anlamlandırabilmek mümkün değildir. Bu nedenle mahkemelerin, önlerine gelen her somut uyuşmazlıkta TMK m. 175 hükmünü süresiz nafakaya hükmedecek şekilde uygulamaları (yorumlamaları) şart ve zorunlu olmayıp bilakis bu tarz hukuki temayüllerin isabetli olduğunun söylenebilmesi de pek mümkün değildir. Dolayısıyla mahkemelerin, TMK m. 175 hükmü çerçevesinde ilgili süjeler tarafından süresiz nafaka talep edildiğinde somut olayın özelliklerini gözeterek takdir yetkileri çerçevesinde karar tesis etmeleri hem mümkün hem de daha isabetli görülmektedir.

* TMK m. 175’e sistematik yorum penceresinden bakıldığında ilgili hükmün, Türk Medenî Kanunu’nun “Aile Hukuku” başlıklı ikinci kitabının “Evlilik Hukuku” başlıklı birinci kısmının “Boşanma” başlıklı ikinci bölümünde yer aldığı görülmektedir. Demek ki yalnızca sözel yorumla hâlli mümkün olmayan veya hükmün somut olay özelinde esas anlamının ortaya çıkarılması için sistematik yoruma (da) müracaat edilmesi gereken durumlarda anılan hükmün, aile hukukuna ve özellikle boşanmaya ilişkin genel ilkeler göz önünde bulundurularak tahlil edilmesi gerekir.

Yargıtay teamülleri yoksulluk nafakasına, kural olarak, süresiz şekilde karar verilmesi gerektiği; nitekim yoksulluk nafakasına ilişkin şartlar mevcut ve ileri sürülen talep “süresiz” nafakaya yönelik olduğunda hâkimin, “taleple bağıllık ilkesi” gereğince “sürelî” nafakaya hükmedemeyeceği, böyle bir talep karşısında hâkimin ya süresiz nafakaya hükmetmesi ya da talebi reddetmesi gerektiği yönündedir. Oysa boşanma yargılamasına ilişkin TMK m. 184’te özel olarak düzenlenen emredici hükümlerden anlaşıldığı üzere esasında özel hukuk kurallarına ve dolayısıyla özel hukuk yargılamalarına egemen olan “ taraflarca getirilme (hazırlama)” ilkesine (HMK m. 25) tâbi olması beklenen boşanma yargılaması bakımından kanun koyucu bu esastan ayrılıp, anılan yargılama için adeta kamu hukuku yargılamalarına egemen olan “resen araştırma ilkesi” benzeri bir anlayış benimsemiştir. Kaldı ki taleple bağıllık ilkesinin cari olduğu durumlarda dahi süresiz nafaka talebini “reddetme” yetkisi olan bir hâkimin sürelî nafakaya hükmedebilmesi, tıpkı boşanma talebine rağmen fiilî ayrılığa hükmedilebilmesinde olduğu gibi “evleviyet” ilkesi dairesinde elbette mümkündür. Çünkü “çoğun içinde az da vardır; bütün, parçaları da kapsar.” Ayrıca boşanma yargılamasına egemen olan ilkeler, medenî usul hukukuna egemen olan genel ilkelerden özel ve emredici hükümlerle ayrıştırılmış ve *taleple bağıllık ilkesi* bu alanda mutlak olarak kabul edilmemiştir. Dolayısıyla bu görüşe hukuk tekniği bakımından katılmak mümkün değildir.

Bu durum göstermektedir ki TMK m. 175 her ne kadar boşanma davasının taraflarının, şartları çerçevesinde diğer taraftan süresiz olarak nafaka isteyebileceğini hükme bağlamaktaysa da hâkim bu talebe dayanak teşkil eden olguları resen araştırarak; tarafların talepleri, yemin teklifleri, ikrarları ya da konu hakkındaki anlaşmaları hâkimi bağlamayacak; hâkim nafakaya hükmedip hükmetmemekte, hükmedeceği nafakanın miktarına ve süresine vicdanî kanaati doğrultusunda karar verecektir. İşte tıpkı TMK m. 175’in sözel yöntemle yorumlandığında olduğu gibi, anılan hüküm sistematik yöntemle yorumlandığında da hâkimin nafakaya süresiz olarak hükmetme mecburiyeti bulunmadığı, bilakis hâkimin somut olay özelinde resen araştırdığı olgular dairesinde hükmedeceği nafakanın süresiz olması gerektiğine vicdanen kani olmadıkça böyle bir karar vermemekle yükümlü olduğu sonucuna erişilmiştir.

* Sürece tarihî (ve amaca göre) yorum yöntemleri üzerinden bakıldığında ise 743 sayılı TKM’nin yoksulluk nafakası düzenlemesindeki süre sınırınının 3444 sayılı Kanun marifetiyle kaldırılma gerekçesi olarak her ne kadar “adaletle uygunluk” kıstası ifade edilmişse de keyfiyet zamanın bilimsel eleştirileri ile birlikte değerlendirildiğinde, bu değişiklikte özellikle boşanan kadının *çalışma yeterliliği* ve/veya *çalışma olanağı* bulunmadığı durumlarda yüzleşeceği mağduriyetin önlenmesi fikrinin baskın olduğu tespit edilmiştir.

Peki *çalışma yeterliliğini* haiz, örneğin olağan ve hatta lüks geçimini sağlayabilmek için dahi yeterli akademik düzeyde bulunan veya variyetli olan engelsiz bir süjenin salt sosyal, siyasal, dinî veya benzer (sübjektif) hassasiyetler/mazeretler ileri sürerek *çalışma olanağından* yoksun bulunduğunu iddia etmesi, diğer tarafın süresiz nafakaya mahkûm edilebilmesi için kabule şayan bir gerekçe midir?

Bu tür soru ve sorunların bertaraf edilebilmesi ya da en aza indirgenebilmesi için çalışma yeterliliği ve olanağı bulunup bulunmadığı noktasında sadece somut olayda süresiz nafaka talep eden süjenin sübjektif hassasiyetlerinin, taleplerinin ve iddialarının nazara alınması yeterli görülmemekte, bunun yanı sıra hükmün ilk ihdas edildiği zamandaki toplumsal şartlar ve değer yargıları ile güncel toplumsal şartlar ve değer yargılarının mukayese edilerek hükmün ihdas edildiği zamandaki (örneğin) toplumun okuma yazma, iş gücüne katılım oranları, genel akademik düzey, sosyolojik yapı, objektif dinî, sosyal, siyasal hassasiyetler ve benzeri hususlar ile bunların günümüzdeki durumları arasındaki farkın ortaya koyularak meseleye bütüncül bir tarihî yorum penceresinden bakılması önerilmektedir. Nitekim boşanma yargılamasına ilişkin TMK m. 184 hükmünün, hâkime bütün bu bilişsel faaliyetleri gerçekleştirmek suretiyle *fazlaya dair talebe rağmen gerektiğinde* “sürelî” nafakaya hükmedebilmek ya da süresiz nafaka talebini reddedebilmek yönünde hem yetki hem de yükümlülük getirdiği görülmektedir.

* TMK m. 175’in tüm bu açıklamalar ışığında yorumlanması ve örneğin nafakaya hükmedilip hükmedilmeyeceği, nafakanın süresi, miktarı gibi hususların; tarafların yaşları, maddi durumları, çalışma olanakları/yeterlilikleri, evliliğin süresi, çocukların durumu gibi çeşitli objektif kıstaslara göre belirlenmesi kaydıyla, herhangi bir mevzuat değişikliğine veya ilgasına gerek bulunmaksızın dahi *nafakanın süresizliği noktasındaki* sosyal, siyasal ve hukuki tartışmaların önüne geçilebilmesi mümkün görülmektedir. Başka deyişle yoksulluk nafakasına süre sınırı getirilmesi veya süresizliğin kaldırılması için mutlaka mevzuat değişikliğine gerek bulunmadığı sonucuna erişilmiştir. Ancak nafakaya hükmedilip hükmedilmeyeceğinin, hükmedilecekse miktarının ve süresinin belirlenmesi bakımından göz önünde bulundurulması önerilen objektif kıstasların, İsviçre hukukuna olduğu gibi Türk hukukuna da kanun düzeyinde getirilmesi, bunların içtihatlarla ortaya koyulmaya çalışılmasından daha isabetli olabilir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Merve Bilge: *Türk Medeni Kanunu Kapsamında Yoksulluk Nafakası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- AMSTUTZ, Marc / NIGGLI, Marcel Alexander: "Recht und Wittgenstein III, Vom Gesetzeswortlaut und seiner Rolle in der rechtswissenschaftlichen Methodenlehre", (Hrsg.) FORSTMOSER, Peter / HONSELL, Heinrich / WIEGAND, Wolfgang: *Festschrift für Hans Peter Walter*, Stämpfli Verlag, Bern, 2005, s. 537-551.
- ARKAN-SERİM, Azra: "Yoksulluk Nafakası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2007, Cilt 65, Sayı 1, s. 287-302.
- BAŞ, Seda / ÖZCAN, Nisa: "Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı", *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 4, Sayı 1, s. 328-383.
- BOZKURT, Fatma Duygu: "Yoksulluk Nafakasını İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Yeniden Düşünmek", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 12, Sayı 2, s. 566-584.
- BREITSCHMID, Peter / RUMO-JUNGO, Alexandra (Hrsg.): *Personen- und Familienrecht inkl. Kindes- und Erwachsenenschutzrecht Art. 1-456 ZGB*, 2. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2012.
- BURCOĞLU, Haluk: "Alman Hukukunda Yeni Boşanma Sistemi ve Bu Sistem Işığında Türk Boşanma Hukukuna İlişkin Bazı Öneriler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1983, Cilt 48, Sayı 1-4, s. 113-140.
- BÜCHLER, Andrea / CLAUSEN, Sandro: "Die Eigenversorgungskapazität im Recht des naheheglichen Unterhalts: Theorie und Rechtsprechung", (Hrsg.) SCHWENZER, Ingeborg / BÜCHLER, Andrea / COTTIER, Michelle: *Die Praxis des Familienrechts FamPra.ch, S. 1*, Stämpfli Verlag, Bern, 2015, s. 1-40.
- BYDLINSKI, Peter: *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*, 4. Baskı, UTB GmbH Verlag, Stuttgart, 2023.
- CEYLAN, Ebru: "Geçmişten Bugüne Yargıtay Kararlarında Yoksulluk Nafakası Talebinde Etkili Olan Unsurları Değerlendirme", *İstanbul Barosu Dergisi*, 2018, Cilt 92, Sayı 5, s. 15-32.
- CEYLAN, Ebru: *Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÇİTAK, Burçak: "Yoksulluk Nafakası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2016, Cilt 74, Sayı 1, s. 241-257.
- DEMİR, Mecit: *Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- DEMİR, Remzi: "Yoksulluk Nafakasının Sona Erme Sebepleri ve Yoksulluk Nafakasının Süresizliğine Dair Tartışmalar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, Sayı 147, s. 221-249, (Remzi).
- DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, M. Alper: *Türk Özel Hukuku, Cilt III - Aile Hukuku*, 16. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2022.
- DURAL, Mustafa / SARI, Suat: *Türk Özel Hukuku, Cilt I - Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri*, 15. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.
- ERDEM, Mehmet / MAKARACI-BAŞAK, Aslı: *Aile Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmettin: *Aile Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- FORSTMOSER, Peter / VOGT, Hans-Ueli: *Einführung in das Recht*, 5. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2012.
- GELMEZ, Ezgi: "Yoksulluk Nafakasının Süresine İlişkin Güncel Gelişmeler", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2019, Cilt 14, Sayı 159, s. 2143-2155.
- GENÇCAN, Ömer Uğur: *Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- HAMZAÇEBİ, Mehmet: "Türk Medeni Kanunu'na Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 10, Sayı 3-4, s. 23-48.
- HATEMİ, Hüseyin / KALKAN-OĞUZTÜRK, Burcu: *Aile Hukuku*, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- HAUSHEER, Heinz / GEISER, Thomas / AEBI-MÜLLER, Regina E.: *Das Familienrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2010.

- HAUSHEER, Heinz / JAUN, Manuel: *Stämpfli Handkommentar Einleitungsartikel des ZGB, Art. 1-10*, Stämpfli Verlag, Bern, 2003.
- HECK, Philipp: *Begriffsbildung und Interessenjurisprudenz*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1932.
- HECK, Philipp: *Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 1914.
- HONSELL, Heinrich / VOGT, Nedim Peter / GEISER, Thomas (Hrsg.): *Basler Kommentar, Zivil Gesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, 4. Baskı, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel, 2010.
- HÜRLIMANN-KAUP, Bettina / SCHMID, Jörg: *Einleitungsartikel des ZGB und Personenrecht*, 3. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2016.
- JHERING, Rudolph von: *Der Zweck im Recht*, Druck und Verlag von Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1877.
- JOHANNSEN, Kurt H. / HENRICH, Dieter / ALTHAMMER, Christoph (Hrsg.): *Kommentar Familienrecht, Scheidung - Unterhalt - Verfahren*, 7. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2020.
- KALENDER, Ahmet: *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası (Yoksulluk Nafakası)*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.
- KAYA-KIZILIRMAK, Cansu: “Yoksulluk Nafakasına Dair Yeni Yaklaşımların Değerlendirilmesi”, (Ed.) ARPA, Yasemin: *İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi 8 Mart 2022 Özel Yayını*, İstanbul, 2022, s. 39-46.
- KIRCA, Çiğdem: “Kanunların Yorumunda Yorum Yöntemleri”, *Ankara Hukuk Toplantıları - Norm Koyma Hüküm Verme Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s. 347-366.
- KOCABAŞ, Gediz: “Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuki Araştırmalar Dergisi*, 2013, Cilt 19, Sayı 1, s. 357-391.
- KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal: *Aile Hukuku ve Uygulaması*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2009.
- KRAMER, Ernst A.: *Juristische Methodenlehre*, 6. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2019.
- KREN-KOSTKIEWICZ, Jolanta / NOBEL, Peter / SCHWANDER, Ivo / WOLF, Stephan (Hrsg.): *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, 2. Baskı, Orell Füssli Juristische Medien, Zürich, 2011.
- KULAKLI, Emre: “Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 5, Sayı 2, s. 237-268.
- KÜRŞAT, Zekeriya: “Anayasa Mahkemesinin Anlaşılmalı Boşanma ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Anayasa Mahkemesinin Medeni Hukuka İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu (21 Mayıs 2012)*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 211-227.
- LARENZ, Karl / CANARIS, Claus-Wilhelm: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, 3. Baskı, Springer Verlag, Berlin, 1995.
- MEIER-HAYOZ, Arthur: *Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Artikel 1 ZGB*, Seperatabzug aus dem Einleitungsband des Berner Kommentars umfassend die Artikel 1-10 und herausgegeben zur Feier des 50 jaehrigen Bestehen des ZGB im Januar 1962, Stämpfli Verlag, Bern, 1966.
- OĞUZ, Cemal: “Medeni Kanun Madde 174/I ile 175 Arasındaki Farklar”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2000, Cilt 4, Sayı 1-2, s. 23-37.
- OĞUZMAN, M. Kemal / BARLAS, Nâmi: *Medeni Hukuk - Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*, 26. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- ÖCAL, Mesut: *Yoksulluk Nafakasının Süresi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- ÖZDEMİR, Hayrunnisa: “Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu”, *Türk Medeni Hukuku Çerçevesinde Aile Hukukunda Güncel Meseleler Sempozyumu*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 23-42.
- REYHANİ-YÜKSEL, Sera: “Yoksulluk Nafakası ve Süre Sorunu”, *Namik Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 2, Sayı 2, s. 485-509.
- RIEMER, Hans Michael: *Die Einleitungsartikel des Schweizerischen Zivilgesetzbuches, Art. 1-10 ZGB, Eine Einführung*, 2. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2003.
- RONKE, Maximilian: *Handkommentar zum BGB*, 6. Baskı, München, 1977.

- SCHNITZLER, Klaus (Hrsg.): *Münchener Anwaltshandbuch Familienrecht*, 5. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2020.
- SCHWAB, Dieter: “Das Recht der Ehescheidung nach dem 1. EheRG: Die Scheidungsgründe”, *FamRZ*, 1976, s. 491-507.
- SCHWENZER, Ingeborg / FANKHAUSER, Roland (Hrsg.): *Fam Kommentar, Scheidung Band I: ZGB*, 3. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2017.
- SUTTER, Thomas / FREIBURGHAUS, Dieter: *Kommentar zum neuen Scheidungsrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 1999.
- ŞAHİN, Mustafa: “Türk-İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları (TMK m. 175 - ZGB m. 125)”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 21, Sayı 3, s. 75-107.
- ŞİPKA, Şükran: “Yoksulluk Nafakasının Süresine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye 80. Yıl Armağanı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 15-20.
- TEKİNAY, S. Sulhi: *Türk Aile Hukuku*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.
- TUOR, Peter / SCHNYDER, Bernhard / JUNGO, Alexandra (Hrsg.): *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, 14. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 2015.
- TUOR, Peter / SCHNYDER, Bernhard / SCHMID, Jörg (Hrsg.): *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, 11. Baskı, Schulthess Verlag, Zürich, 1995.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet: *Türk Medenî Hukuku, Cilt II - Aile Hukuku*, 5. Baskı, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965.
- VOGEL, Hans-Jochen: “Das 1. Gesetz zur Reform des Ehe-und Familienrechts vom 14. Juni 1976”, *FamRZ*, 1976, s. 481-491.
- WENDL, Philipp / DOSE, Hans-Joachim / BÖMELBURG, Regina: *Das Unterhaltsrecht in der familienrichterlichen Praxis*, 10. Baskı, C.H. Beck Verlag, München, 2019.
- WESTERMANN, Harm P. / GRUNEWALD, Barbara / MAIER-REIMER, Georg (Hrsg.): *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*, 17. Baskı, Dr. Otto Schmidt Verlag, Köln, 2023.
- YAĞCI, Kürşat: “Yoksulluk Nafakasında “Süresizlik” Sorunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2018, Cilt 76, Sayı 1, s. 323-358.
- YILDIRIM, Abdulkadir: “Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasında Süre Sorunu”, *Legal Hukuk Dergisi*, 2016, Cilt 14, Sayı 157, s. 59-88.
- YILDIRIM, M. Kâmil: *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- YILMAZ, Ejder: *Hukuk Sözlüğü*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001.
- ZIMMERMANN, Reinhard: “Juristische Methodenlehre in Deutschland”, *RabelsZ*, 2019, Cilt 83, Sayı 2, s. 241-287.